

Agnieszka Szpak

Traktowanie zatrzymanych w Guantanamo Bay : czy mamy do czynienia z torturami?

Kwartalnik Prawa Publicznego 7/3, 213-230

2007

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Agnieszka Szpak*

TRAKTOWANIE ZATRZYMANYCH W GUANTANAMO BAY – CZY MAMY DO CZYNINIENIA Z TORTURAMI?

Przedmiotem niniejszego artykułu będzie traktowanie zatrzymanych w Guantanamo Bay ze szczególną uwagą poświęconą zagadnieniu tortur. Jego celem jest odpowiedź na pytanie postawione w tytule – czy w niektórych przypadkach traktowanie zatrzymanych można uznać za osiągające poziom tortur bądź alternatywnie niehumanitarnego traktowania?

Na początek należy podać kilka informacji na temat traktowania zatrzymanych w Guantanamo. Podczas nawet 25-godzinnego lotu z Afganistanu do Guantanamo Bay na Kubie jeńcy wojenni byli skuci, skrępowani łańcuchami, zmuszeni do noszenia rękawic, masek chirurgicznych i nauszników tłumiących dźwięk; uniemożliwiono im patrzenie przy użyciu gogli narciarskich oklejonych nieprzejrzystą taśmą; poddawano ich praktykom, które były dla nich poniżające i upokarzające, takim jak: rozebranie do naga i przeszukiwanie intymnych części ciała, golenie głów, owłosienia twarzy i ciała oraz fotografowanie jeńców nago. Zatrzymani byli przeszukiwani po ich uprzednim rozebraniu do naga przed przeniesieniem do Guantanamo oraz natychmiast po przybyciu. Biorąc pod uwagę niehumanitarne warunki transferu, ponowne przeszukiwanie części intymnych po przybyciu na Kubę nie wydaje się być uzasadnione i może stanowić niehumanitarne, poniżające traktowanie; żołnierze amerykańscy dopuścili się wielu przypadków pobicia zatrzymanych; według zatrzymanych w Guantanamo panowały złe warunki sanitarne; zatrzymani przebywali

* Dr Agnieszka Szpak – Katedra Prawa Międzynarodowego, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu.

w izolacji praktycznie bez możliwości wychodzenia na zewnątrz; metody przesłuchań zatrzymanych obejmowały m.in.: „uciszenie” zatrzymanego przy użyciu taśmy klejącej (zarówno dla zaklejenia ust jak i całej głowy), niewłaściwe skuwanie zatrzymanych i umieszczanie ich w pozycji embrionalnej na podłodze (tzw. *short-shackling*), groźby wobec samych zatrzymanych oraz ich rodzin, poddawanie zatrzymanych skrajnym temperaturom, pozbawianie snu, używanie agresywnych psów wojskowych dla zastraszenia przesłuchiwanego, umieszczenie w izolacji; wykonanie erotycznego tańca (*lap dance*), symulowanie menstruacji i przekonanie zatrzymanego, że został ubrudzony krwią menstruacyjną; odtwarzanie bardzo głośnej muzyki oraz wrzeszczenie na zatrzymanych; zmuszanie zatrzymanego do noszenia kobiecego stanika; prowadzenie zatrzymanego na smyczy i zmuszanie go do zachowywania się jak pies; zmuszanie do stania nago w obecności kobiet – przesłuchujących¹.

Tortury i nieludzkie traktowanie – stan normatywny

USA zobowiązały się traktować zatrzymanych w Guantanamo humanitarnie, lecz nie przyznały im statusu jeńców wojennych (oświadczenie prezydenta Bush’a z 7.2.2002 r. podane do wiadomości publicznej przez rzecznika prasowego Białego Domu). Mimo nakazu humanitarnego traktowania, obowiązek ten został skutecznie osłabiony przez dodanie – niezgodnie z prawem międzynarodowym, które nie zezwala na takie ograniczenie obowiązku humanitarnego traktowania jeńców wojennych (art. 13 III Konwencji genewskiej) – słów „w zakresie odpowiednim i zgodnym z koniecznością wojskową”². Niepokojące jest również to, że jak stanowi oświadczenie prezydenta Bush’a, zatrzymani będą traktowani humanitarnie, gdyż wynika to z przyjętej polityki (*as a matter of policy*), a nie z zobowiązań prawnomiędzynarodowych³.

¹ Objętość tego artykułu nie pozwala na szczegółowe przytaczanie przykładów amerykańskich nadużyć. Na ten temat zobacz: Amnesty International, *Memorandum to the US Government on the rights of people in US custody in Afghanistan and Guantanamo Bay* (2002), (dostępne na stronie – [http://web.amnesty.org/library/pdf/AMR510532002ENGLISH/\\$File/AMR5105302.pdf](http://web.amnesty.org/library/pdf/AMR510532002ENGLISH/$File/AMR5105302.pdf)); Human Rights Watch, *Guantanamo: Detainee Accounts* (2004), (dostępne na stronie – <http://www.hrw.org/background/usa/gitmo1004/gitmo1004.pdf>); *Composite statement: Detention in Afghanistan and Guantanamo Bay – Shafiq Rasul, Asif Iqbal and Ruhel Ahmed*, (dostępne na stronie – <http://www.ccr-ny.org/v2/reports/docs/Gitmo-compositestatementFINAL23july04.pdf>).

² Oświadczenie rzecznika prasowego Białego Domu (*White House, Fact Sheet on Status of Detainees at Guantanamo, 7 February 2002*), (dostępne na stronie internetowej – <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/02/20020207-13.html>).

³ Ibidem.

Traktaty oraz inne instrumenty z dziedziny praw człowieka oraz międzynarodowego prawa humanitarnego zabraniają stosowania tortur oraz okrutnego, nieludzkiego lub upokarzającego traktowania lub karnia. Należy tu wskazać Powszechną Deklarację Praw Człowieka z 1948 r. (art. 5)⁴, Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 r. (art. 7)⁵ oraz instrumenty regionalne takie jak Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 1950 r. (art. 3)⁶, Amerykańską Konwencję Praw Człowieka z 1969 r. (art. 5(2))⁷, Międzyamerykańską Konwencję dla Zapobiegania i Karania Tortur z 1985 r. (art. 1)⁸ oraz Afrykańską Kartę Praw Człowieka i Ludów z 1981 r. (art. 5)⁹. W 1984 r. ONZ przyjęła Konwencję w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karnia (dalej: Konwencja o zakazie tortur lub Konwencja z 1984 r.)¹⁰.

Konwencja o zakazie tortur nałożyła na państwa-strony obowiązek „podjęcia skutecznych środków ustawodawczych, administracyjnych, sądowych oraz innych w celu zapobieżenia stosowaniu tortur na całym terytorium znajdującym się pod jego jurysdykcją” (art. 2(1)) oraz włączenia przestępstwa tortur do krajowego prawa karnego (art. 4(1)). Konwencja wskazuje, że żadne okoliczności wyjątkowe takie jak stan wojny, groźba wojny, brak wewnętrznej stabilizacji politycznej lub jakakolwiek inna sytuacja wyjątkowa nie mogą stanowić usprawiedliwienia dla stosowania tortur (art. 2(2)); jest to więc zakaz absolutny, powszechnie uznawany za wyraz prawa zwyczajowego oraz mający charakter przepisu *ius cogens* o czym świadczą również przywołane powyżej instrumenty z zakresu powszechnego i regionalnego prawa międzynarodowego potępiające tortury. Stosownie do Konwencji z 1984 r. również polecenie zwierzchnika lub władzy państwowej nie może uzasadniać stosowania tortur (art. 2(3)). Z przepisów Konwencji wynika także zakaz ekstradycji lub wydalenia

⁴ Tekst Powszechnej deklaracji praw człowieka w: B. Gronowska, T. Jasudowicz, C. Mik (oprac.), *Prawa człowieka. Wybór dokumentów międzynarodowych*, Toruń 1999.

⁵ Tekst Paktu w: *ibidem*.

⁶ Tekst Konwencji w: *ibidem*.

⁷ Tekst Konwencji dostępny na stronie Organizacji Państw Amerykańskich – <http://www.oas.org/juridico/english/Treaties/b-32.htm>

⁸ Tekst na stronie Organizacji Państw Amerykańskich – <http://www.oas.org/juridico/english/Treaties/a-51.html>; USA nie są stroną tej Konwencji. Zob. <http://www.oas.org/juridico/english/Sigs/a-51.html>

⁹ Tekst Konwencji na stronie Unii Afrykańskiej – <http://www.africa-union.org/root/au/Documents/Treaties/Text/Banjul%20Charter.pdf>

¹⁰ Tekst Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karnia jest dostępny w: M. Flemming, *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych. Zbiór dokumentów* (uzup. i red. M. Gąska, E. Mikos-Skuza), Warszawa 2003.

osób do krajów, co do których istnieją uzasadnione obawy, że stosują tortury (art. 3(1)).

Tortury zostały zdefiniowane w art. 1 jako „każde działanie, którym jakiegokolwiek osobie umyślnie zadaje się ostry ból lub cierpienie, fizyczne bądź psychiczne, w celu uzyskania od niej lub od osoby trzeciej informacji lub wyznania, w celu ukarania jej za czyn popełniony przez nią lub osobę trzecią albo o którego dokonanie jest ona podejrzana, a także w celu zastraszenia lub wywarcia nacisku na nią lub osobę trzecią albo w jakimkolwiek innym celu wynikającym z wszelkiej formy dyskryminacji, gdy taki ból lub cierpienie powodowane są przez funkcjonariusza państwowego lub inną osobę występującą w charakterze urzędowym lub z ich polecenia albo za wyraźną lub milczącą zgodą. Określenie to nie obejmuje bólu lub cierpienia wynikających jedynie ze zgodnych z prawem sankcji, nieodłącznie związanych z tymi sankcjami lub wywołanych przez nie przypadkowo”. W Międzym amerykańskiej Konwencji dla Zapobiegania i Karania Tortur z 1985 r. tortury zostały określone jako „jakiegokolwiek umyślnie popełniony czyn przez który osobie zadany został ból lub cierpienie, fizyczne bądź psychiczne dla celów dochodzenia kryminalnego, jako środków zastraszenia, osobistego ukarania, zapobiegawczy, kara bądź dla jakiegokolwiek innego celu. Tortury będą również rozumiane jako użycie wobec osoby metod, których zamiarem jest zniszczyć osobowość ofiary lub uszkodzić jej fizyczne lub psychiczne zdolności, nawet jeśli metody te nie powodują bólu fizycznego lub cierpienia psychicznego”¹¹. W art. 3 zawarte jest ograniczenie podmiotowe, zgodnie z którym zbrodnię tortur mogą popełnić funkcjonariusze państwowi lub osoby działające za ich zgodą, przyzwoleniem lub pod ich kontrolą. Definicja tortur z Międzym amerykańskiej konwencji jest szersza, gdyż nie zawiera progu intensywności bólu lub cierpienia dla jego kwalifikacji jako tortury (nie musi on być ostry jak w Konwencji z 1984 r.). Definicja tortur nie jest więc jednolita we wszystkich traktatach międzynarodowych. Jednak powszechnie uważa się, że zacytowana wyżej definicja z Konwencji z 1984 r. odzwierciedla istniejące w tym zakresie międzynarodowe prawo zwyczajowe¹² i jako taka ma szersze zastosowanie, gdyż dotyczy nie tylko państw-stron Konwencji, ale

¹¹ Art. 2 (tłumaczenie własne).

¹² Zobacz: J.D. van der Vyver, *Torture As A Crime Under International Law*, „Albany Law Review” 2003–2004 nr 67; na zwyczajowy charakter zakazu stosowania tortur wskazują orzeczenia Międzymiędzynarodowego Trybunału Karnego ds. Zbrodni w b. Jugosławii – orzeczenie w sprawie *Prokurator v. Delalic*, par. 452 i n. (dostępne na stronie internetowej Trybunału – <http://www.un.org/icty/celebici/trialc2/judgement/cel-tj981116e.pdf>); oraz orzeczenie w sprawie *Prokurator v. Furundzija* z 1998 r., par. 160 i 161 (dostępne na stronie internetowej Trybunału – <http://www.un.org/icty/furundzija/trialc2/judgement/fur-tj981210e.pdf>). Tak również: J.-M. Henckaerts,

wszystkich państw i niepaństwowych uczestników stosunków międzynarodowych¹³. Również cztery Konwencje genewskie zakazują stosowania tortur wobec osób przez nie chronionych¹⁴.

USA ratyfikowały Konwencję o zakazie tortur w 1990 r., jednak dołączyły do niej zastrzeżenia¹⁵, stosownie do których USA uznają się za związane obowiązkiem płynącym z art. 16 zapobiegania okrutnemu, nie-ludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu lub karaniu, ale tylko w takim zakresie, w jakim termin „okrutne, nieludzkie lub poniżające traktowanie lub karanie” oznacza okrutne, niecodzienne i nieludzkie traktowanie lub karanie zabronione przez V, VIII i/lub XIV poprawkę do konstytucji¹⁶. Natomiast tortury są rozumiane jako „czyn popełniony przez osobę działającą z powołaniem się na prawo, z wyraźnym zamiarem zadania ostrego bólu lub cierpienia, fizycznego bądź psychicznego (innego niż ból i cierpienie wynikające ze zgodnych z prawem sankcji) innej osobie znajdującej się pod jej opieką lub fizyczną kontrolą”¹⁷. Również umyślna groźba wykonania jednego z powyższych czynów stanowić będzie torturę. Amerykańskie zastrzeżenie do art. 1 Konwencji o zakazie stosowania tortur stanowi, że wyraźnym zamiarem (intencją) (*specifically intended*) danego czynu – aby stanowił on tortury – musi być zadanie ostrego bólu lub cierpienia fizycznego bądź psychicznego, który to ból i cierpienie oznaczają długotrwałą krzywdę psychiczną (*prolonged mental harm*) spowodowaną przez bądź wynikającą z:

- Umyślnego zadania bądź groźby zadania ostrego psychicznego bólu lub cierpienia;

L. Doswald-Beck, *Customary International Humanitarian Law. Volume I: Rules*, Cambridge 2005, s. 315.

¹³ Tak np.: J.D. van der Vyver, op.cit. s. 432–433.

¹⁴ Odpowiednio art. 12, 12, 32 I, II i IV Konwencji genewskiej oraz art. 17 III Konwencji genewskiej w zakresie przesłuchiwania jeńców wojennych. Art. 13 z kolei wylicza czyny zabronione: fizyczne okaleczanie, doświadczenia lekarskie i naukowe, nieuzasadnione leczeniem danego jeńca, akty gwałtu lub zastraszenia, zniewagi, ciekawość publiczna i środki odwetowe (represalia). Ochronę w pozostałym zakresie zapewniają jeńcom wojennym inne szczegółowe postanowienia. Torturowanie lub nieludzkie traktowanie, włączając w to doświadczenia biologiczne, umyślne sprawianie wielkich cierpień albo ciężkie uszkodzenia ciała lub zdrowia stanowią ciężkie naruszenia Konwencji genewskich – art.: 50/51/130/147 odpowiednio I/II/III/IV Konwencji genewskiej.

¹⁵ Zastrzeżenia są dostępne na stronie – <http://www.unhchr.ch/html/menu2/6/cat/treaties/convention-reserv.htm>

¹⁶ Tekst poprawek jest dostępny na stronie – <http://www.infoplease.com/ipa/A0749825.html>

¹⁷ Tak: *Torture Convention Implementation Act* z 1994 r. – podaję za: J.D. van der Vyver, op.cit. s. 434; Zob. także zastrzeżenia do Konwencji o zakazie stosowania tortur: przyp. 26. W oryginale: *an act committed by a person acting under the colour of law specifically intended to inflict severe physical or mental pain or suffering (other than pain or suffering incidental to lawful sanctions) upon another person within his custody or physical control.*

- Zastosowania lub groźby zastosowania środków wpływających na stan umysłowy bądź innych procedur obliczonych na dogłębne zakłócenie postrzegania zmysłowego lub osobowości;
- Groźby nieuchronnej śmierci;
- Groźby, że inna osoba zostanie nieuchronnie poddana śmierci, ostremu fizycznemu bólowi lub cierpieniu, bądź groźby zastosowania środków wpływających na stan umysłowy lub innych procedur obliczonych na dogłębne zakłócenie postrzegania zmysłowego lub osobowości¹⁸.

Po porównaniu definicji tortur z Konwencji z 1984 r. z tą, w wersji zmodyfikowanej przez zastrzeżenie USA wynika zdecydowanie węższy zakres tej ostatniej, na co wskazują podkreślone w zastrzeżeniu określenia dodatkowe. Należy mocno podkreślić, że dopatrywanie się w treści zastrzeżenia odrębnego celu w postaci zadania ostrego bólu lub cierpienia fizycznego bądź psychicznego jest sprzeczne z przedmiotem i celem Konwencji o zakazie stosowania tortur, gdyż odróżnia ona cel od zamiaru (umyślności, intencji); celem tortur nie jest zadanie ostrego bólu lub cierpienia fizycznego bądź psychicznego, lecz uzyskanie informacji lub wyznania od ofiary lub osoby trzeciej, ukaranie ofiary za czyn popełniony przez nią lub osobę trzecią albo o którego dokonanie jest ona podejrzana, zastraszenie lub wywarcie nacisku na ofiarę lub osobę trzecią albo w jakimkolwiek innym celu wynikającym z wszelkiej formy dyskryminacji. Umyślne zadanie bólu lub cierpienia jest tylko środkiem do osiągnięcia celu¹⁹. Stąd też amerykańskie zastrzeżenie zbytnio odbiega od definicji konwencyjnej tortur i w gruncie rzeczy jest sprzeczne z celem i istotą Konwencji.

Bardzo często granica pomiędzy tym, co stanowi tortury, a co ich nie stanowi jest niewyraźna. Dla przykładu w orzeczeniu w sprawie *Irlandia v. Zjednoczone Królestwo*²⁰ z 1978 r. Europejski Trybunał Praw Człowieka orzekł, że pewne metody przesłuchań zastosowane przez władze angielskie w stosunku do osób podejrzanych o terroryzm stanowiły niehumanitarne traktowanie, lecz nie przekroczyły progu definicyjnego tortur. Metody te to: zmuszanie zatrzymanych do stania przy ścianie przez okres

¹⁸ Tekst zastrzeżenia jest dostępny na stronie – <http://www.unhcr.ch/html/menu2/6/cat/treaties/convention-reserv.htm>

¹⁹ Tak: N. Rodle – podaje za: Raport Amnesty International, USA: *Human dignity denied. Torture and accountability in the 'war on terror'* (2004), s. 62 (dostępny na stronie – [http://web.amnesty.org/library/pdf/AMR511452004ENGLISH/\\$File/AMR5114504.pdf](http://web.amnesty.org/library/pdf/AMR511452004ENGLISH/$File/AMR5114504.pdf)).

²⁰ Orzeczenie jest dostępne na stronie internetowej – <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=ireland%20%7C%20v.%20%7C%20united%20%7C%20kingdom%20%7C%203&sessionId=6078330&skin=hudoc-en>

kilku godzin (nawet do 30 h z minimalnym czasem na odpoczynek) w męczącej pozycji z rękoma rozpostartymi ponad wysokość głowy, z nogami w rozkroku oraz stopami wysuniętymi do tyłu (*wall-standing*); zakapturzenie (*hooding*), czyli nakładanie na głowę zatrzymanego ciemnego kaptura i pozostawianie go w takiej pozycji przez długi okres czasu; pozbawianie snu przez długie okresy czasu oraz pozbawianie jedzenia i wody. Warto jednak wskazać, że wcześniej Europejska Komisja Praw Człowieka uznała te metody przesłuchań za tortury. Ponadto w swojej późniejszej decyzji Trybunał podkreślił, że „pewne czyny, które w przeszłości były uznawane za „niehumanitarne i upokarzające traktowanie” (...) mogą być inaczej klasyfikowane w przyszłości (...) przy coraz wyższym standardzie w dziedzinie ochrony praw człowieka i podstawowych wolności (...) i nieuchronnie konieczna jest większa stanowczość w ocenie naruszeń fundamentalnych wartości demokratycznego społeczeństwa”²¹. Można w tym miejscu wskazać również decyzję Sądu Najwyższego Izraela w sprawie *Publiczny Komitet Przeciwko Torturom v. Izrael* z 1999 r.²², wykazującą, że techniki przesłuchania uznane za rozsądne w skrajnych przypadkach mogą osiągnąć poziom niehumanitarnego traktowania bądź tortur. Odtwarzanie muzyki dla zdezorientowania przesłuchiwanego nie jest samo w sobie nielegalne, lecz jeśli muzyka jest odtwarzana w sposób powodujący niepotrzebne cierpienie, może prawdopodobnie stanowić niehumanitarne traktowanie lub tortury²³. Podobnie pozbawianie snu w czasie długich przesłuchań może być uzasadnione, lecz w zależności od ilości czasu trwania takiego pozbawienia może ono stanowić niehumanitarne traktowanie bądź tortury²⁴. Orzeczenia te mogą stanowić pewną pomoc czy też wskazówkę dla stwierdzenia, że niektóre techniki przesłuchań (np. te zaaprobowane przez sekretarza obrony w memorandum z XII 2002 r.²⁵) stanowią co najmniej okrutne, niehumanitarne i upokarzające traktowanie.

Tortury należy odróżnić od okrutnego, niehumanitarnego i upokarzającego traktowania, która ta dystynkcja opiera się na stopniu intensywności

²¹ *Selmouni przeciwko Francji*, 28.7.1999 r., par. 101 (orzeczenie jest dostępne na stronie internetowej – <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Selmouni%20v.%20France%2C&sessionId=6407772&skin=hudoc-en>).

²² *Public Committee Against Torture v. State of Israel*, „International Legal Materials” 1999, nr 38, s. 1480–1484. Zob. również artykuł na temat tego orzeczenia: M.L. Clark, *Israel’s High Court of Justice Ruling on the General Security Service Use of „Moderate Physical Pressure”: An End to the Sanctioned Use of Torture?*, „Indiana International & Comparative Law Review” 2000–2001, nr 11.

²³ *Ibidem*, s. 1484.

²⁴ *Ibidem*, s. 1484.

²⁵ *General Counsel of the Department of Defense Action Memo on Counter-Resistance Techniques* (dostępne na stronie – <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB127/02.12.02.pdf>).

zadawanego cierpienia. Przyjęta wcześniej Deklaracja o ochronie przed torturami (1975r.) określała tortury jako *an aggravated and deliberate form of cruel, inhuman or degrading punishment*²⁶. Konwencja z 1984 r. nie zachowała tego zapisu, jednak jest on *implicite* wpisany w definicję tortur. Zgodnie z art. 16 (1) Konwencji z 1984 r., każde państwo-strona zobowiązuje się do zapobiegania na całym terytorium podlegającym jego jurysdykcji stosowania innych aktów okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania, gdy akty takie są dokonywane przez funkcjonariusza państwowego lub inną osobę występującą w charakterze urzędowym, na skutek ich polecenia lub za ich wyraźną lub milczącą zgodą. Podobnie Konwencje genewskie z 1949 r. zakazują nieludzkiego traktowania osób znajdujących się pod ich ochroną. Nieludzkie traktowanie obejmuje te czyny, które nie przekraczają progu definicyjnego tortur. Jednak żaden ze wspomnianych aktów prawnych nie definiuje „okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania”. Pomocne może się okazać orzecznictwo międzynarodowe. W orzeczeniu w sprawie *Prokurator v. Delalic* Międzynarodowy Trybunał Karny ds. Zbrodni w b. Jugosławii określił „nieludzkie traktowanie” jako „umyślne działanie bądź zaniechanie, które (...) oceniane obiektywnie jest celowe i nie przypadkowe, powoduje poważne cierpienie psychiczne lub ból bądź stanowi poważny zamach na ludzką godność. (...) Nieludzkie traktowanie to umyślne traktowanie, które nie koresponduje z fundamentalną zasadą humanitaryzmu (*principle of humanity*) i którego zakaz tworzy parasol ochronny, pod którym mieszczą się pozostałe „ciężkie naruszenia” Konwencji [genewskich – przyp. A.Sz.]”²⁷.

Aktualna debata na temat tortur – krok wstecz?

Sytuację po 11.9.2001 r. obrazowo określił były dyrektor wydziału antyterrorystycznego CIA C. Black w 2002 r. stwierdzając, że „było przed 11 IX i po 11 IX. Po 11 IX rękawiczki zostały zdjęte”²⁸. Od tego czasu ponownie rozpoczęto debatę na temat różnych argumentów

²⁶ Tekst Deklaracji (rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 3552/XXX) (dostępne na stronie – <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/001/65/IMG/NR000165.pdf?OpenElement>).

²⁷ MTKJ, *Prokurator przeciwko Delalic*, par. 543 (orzeczenie jest dostępne na stronie – <http://www.un.org/icty/celebici/trialc2/judgement/cel-tj981116e.pdf>).

²⁸ Podają za: Human Rights Watch, *Getting Away with Torture? Command Responsibility for the U.S. Abuse of Detainees* (2005), s. 9 (dostępne na stronie – [http://web.amnesty.org/library/pdf/AMR511452004ENGLISH/\\$File/AMR5114504.pdf](http://web.amnesty.org/library/pdf/AMR511452004ENGLISH/$File/AMR5114504.pdf)); w oryginale: *There was a before-9/11 and after-9/11. After 9/11 the gloves came off.*

uzasadniających stosowanie tortur. W taką debatę wpisują się takie propozycje, jak ta autorstwa A. Dershowitz'a. Zaproponował on wprowadzenie tzw. nakazu tortur (*torture warrant*) analogicznego do nakazu aresztowania czy rewizji funkcjonującego w prawie amerykańskim. Miałby on być wydawany przez sędziów w sytuacjach ekstremalnych, kiedy nie ma innego możliwego środka do zastosowania. Przede wszystkim mówi się w tym kontekście o tzw. scenariuszu tykającej bomby zegarowej (*ticking time bomb scenerio*). Jednak jak słusznie zauważył W. F. Schulz, dyrektor wykonawczy *Amnesty International* w USA taki scenariusz jest oparty na błędnych przesłankach: „przypadek tykającej bomby zegarowej wymaga od nas wiary w to, że władze wiedzą, że bomba została gdzieś podłożona; że wkrótce wybuchnie; że podejrzany w ich władzy posiada informacje konieczne dla zapobieżenia temu, że ujawni te informacje na czas w przeciągu minut jeśli zostanie poddany torturom; i wiedzą, że nie ma innego sposobu na ich uzyskanie. Scenariusz ten wymaga od nas – innymi słowy – wiary w to, że władze posiadają wszystkie informacje, których władze mające do czynienia z kryzysem zazwyczaj nie posiadają”²⁹. W praktyce tego typu sytuacje idealne (modelowe) nie występują.

Zdaniem A. Dershowitz'a, jeśli tortury są faktycznie stosowane lub też zostałyby zastosowane w przypadku ziszczenia się scenariusza „tykającej bomby” użytej dla przeprowadzenia ataku terrorystycznego, to należałoby normatywnie uregulować zastosowanie tortur poprzez wprowadzenie pewnego rodzaju „nakazu” z dołączoną do niego odpowiedzialnością, koniecznością prowadzenia dokumentacji zastosowanych środków, standardami i ograniczeniami. Jego zdaniem przyczyniłoby się to do zwiększenia transparentności oraz odpowiedzialności, a tym samym pociągnęłoby za sobą zwiększenie kontroli nad stosowaniem tortur, które faktycznie stosowane są³⁰. W opinii Dershowitz'a wprowadzenie takiej formy „nakazu” zredukowałoby częstotliwość, dotkliwość i czas trwania tortur³¹. Takie argumenty uznał za przekonujące S. Levinson, który zaproponował wprowadzenie możliwości „sprawiedliwego odszkodowa-

²⁹ Podaję za: J.D. van der Vyver, op.cit. s. 457; w oryginale: *For what the ticking bomb case asks us to believe is that the authorities know that a bomb has been planted somewhere; know it is about to go off; know that the suspect in their custody has the information they need to stop it; know that the suspect will yield that information accurately in a matter of minutes if subjected to torture; and know that there is no other way to obtain it [...]*The scenario asks us to believe, in other words, that the authorities have all the information that authorities dealing with a crisis never have.

³⁰ A. Dershowitz, *The Torture Warrant: A Response to Professor Strauss*, „New York Law School Law Review” 2003-2004, nr 48, s. 277. Na temat tortur zobacz również: J.T. Gathii, *Torture, Extraterritoriality, Terrorism, And International Law*, „Albany Law Review” 2003-2004, nr 67.

³¹ A. Dershowitz, op.cit., s. 281.

nia” dla niesłusznie torturowanej osoby³². Jest jednak różnica pomiędzy odszkodowaniem za tortury w ogóle przy istnieniu absolutnego zakazu ich stosowania, a „sprawiedliwym odszkodowaniem” w sytuacji wydania swego rodzaju nakazu lub zezwolenia na zastosowanie tortur przez sąd, które następnie okaże się być pomyłką sądową bądź decyzją niesłuszną. Możliwość przyznania sprawiedliwego i adekwatnego odszkodowania przy obowiązywaniu absolutnego zakazu stosowania tortur przewiduje już obecnie art. 14 (1) Konwencji o zakazie stosowania tortur.

Powyższe propozycje wprowadzenia nakazu stosowania tortur, a w sytuacji nadużyć „sprawiedliwego odszkodowania” oznaczają krok wstecz na drodze postępu i rozwoju prawa międzynarodowego oraz świadomości prawnej. Stanowią raczej swoistą zachętę do odwoływania się do stosowania tortur w sytuacjach wyjątkowych, które nie zostały ani nigdy nie zostaną precyzyjnie określone, a nie instrument mający na celu kontrolowanie ich stosowania. Nawet wbrew zamierzeniom ich autorów w pewnym stopniu legitymizują one stosowanie tortur, a z całą mocą należy podkreślić – tortury nie mogą być stosowane w żadnych okolicznościach, nawet najbardziej wyjątkowych, a kwestionowanie tego zakazu jest bardzo szkodliwe.

Przeciwnicy stosowania tortur wskazują na trzy główne czynniki: ich zastosowanie jest nieetyczne; sprzeczne z prawem w ogóle, a z fundamentalnym prawem każdej osoby ludzkiej do poszanowania jej godności w szczególności; uzyskane informacje są niewiarygodne. Jak słusznie zauważył T. Malinowski z *Human Rights Watch*: „organy egzekwujące prawo w tym kraju rozumieją, że tortury stanowią wspaniałą technikę wydobywania zeznań od osób niewinnych, a słabą technikę wydobywania prawdy od osób winnych”³³. Osoba torturowana powie wszystko, co torturujący chce usłyszeć tylko po to, aby zakończyć ból, jakiego doświadcza, nawet jeśli tak naprawdę wie nie wiele bądź w ogóle niczego nie wie. Z tym wiąże się niemożność posiadania przez przesłuchujących pewności bądź wysokiego stopnia tej pewności, że osoba przesłuchiwana rzeczywiście dysponuje wiedzą, którą przesłuchujący chcą wydobyć celem zapobieżenia określonemu niebezpieczeństwu. Oznacza to, że zastosowanie tortur może się opierać tylko na spekulacjach, a to z kolei czyni wysoce prawdopodobną możliwość torturowania niewinnych. Powstaje tu ogromne ryzyko, że taka osoba będzie torturowana aż do jej śmierci,

³² S. Levinson, „Precommitment” and „Postcommitment”: *The Ban On Torture In The Wake of September 11*, „Texas Law Review” 2002–2003, nr 81, s. 2049.

³³ Podaję za: J.D. van der Vyver, op.cit., s. 457.

jeśli tylko przesłuchujący jest przekonany, że ta osoba posiada relewantną wiedzę i wstrzymuje się z jej ujawnieniem³⁴. Ponadto nie jest tajemnicą, że przesłuchujący dysponują arsenałem różnorodnych skutecznych technik wydobywania informacji bez potrzeby uciekania się do przemocy fizycznej i psychicznej, tortur w skrajnej postaci³⁵. Wreszcie przywołuje się argument braku możliwości kontrolowania kreowania nowych wyjątków od zasady zakazu stosowania tortur – jeden wyjątek może pociągnąć za sobą następny³⁶. Akceptacja przez władze USA stosowania tortur w wyjątkowych sytuacjach mogłaby doprowadzić do analogicznych akceptacji w innych państwach podważając w ten sposób sam zakaz stosowania tortur, a także swoje moralne podstawy do potępiania podobnych praktyk w innych krajach. Niektórzy prawnicy wskazują, że tortury są rzeczywiście stosowane mimo istnienia zakazu, a więc akceptacja takich praktyk i ich regulacja prawna w istocie nie wiele by zmieniły, a nawet korzystniej jest regulować pewne zachowania, które mają miejsce niż ich

³⁴ Procent osób niewinnych znajdujących się w Guantanamo jest szacowany na 40, co jest bardzo wysoką liczbą; podają za: A.S. Weiner, *Law, Just War, And the International Fight Against terrorism: Is It War?*, s. 24 (artykuł jest dostępny na stronie internetowej – http://iis-db.stanford.edu/pubs/20962/Weiner_sep05.pdf). Jak wskazują upublicznione protokoły z postępowania przed Trybunałami Weryfikującymi Status Zatrzymanych wielu z nich to po prostu przypadkowe osoby, które znalazły się w niewłaściwym miejscu, w niewłaściwym czasie. Zob. *Sketches of Guantanamo Detainees – Part II*, „The Guardian” (dostępne na stronie – <http://www.guardian.co.uk/world/latest/story/0,,5688326,00.html>) (18.3.2006 r.). W lutym 2006 r. ukazał się niezwykle interesujący raport przygotowany przez profesora z Seton Hall University School of Law, Marka Denbeaux zatytułowany *Report on Guantanamo Detainees. A Profile of 517 Detainees through Analysis of Department of Defense Data*. Autor oparł się w swoich badaniach wyłącznie na dokumentach rządowych. Wnioski są następujące: 55% zatrzymanych nie popełniło żadnych wrogich dla Stanów Zjednoczonych bądź sił koalicji czynów; tylko 8% zostało określonych jako bojownicy Al Kaidy. Z pozostałych zatrzymanych 40% nie jest w zdecydowany sposób powiązanych z Al Kaidą, a 18% nie ma takowych zdecydowanych, nieulegających wątpliwości powiązań bądź z Al Kaidą bądź z Talibami. Z raportu wynika, że rząd amerykański przetrzymuje zatrzymanych jedynie w oparciu o powiązanie z dużą ilością grup uznawanych za terrorystyczne, które to jednak grupy nie znajdują się na liście organizacji terrorystycznych departamentu bezpieczeństwa narodowego (*Department of Homeland Security*). Powiązanie między zatrzymanym, a taką grupą jest bardzo zróżnicowane: 8% osób jest przetrzymywanych na tej podstawie, że zostali uznani za „bojowników dla” bez wskazania na Al Kaidę lub Talibów; 30% jako „należący do” (członkowie) również bez dalszego doprecyzowania, podczas gdy ogromna większość – czyli 60% – jest przetrzymywana jedynie na podstawie „powiązania z” grupą lub grupami uznanymi przez rząd za terrorystyczne. Dla 2% jeńców ich powiązanie z jakąkolwiek organizacją terrorystyczną jest niezidentyfikowane. Raport – *Report on Guantanamo Detainees. A Profile of 517 Detainees through Analysis of Department of Defence Data* (dostępny na stronie – http://law.shu.edu/news/guantanamo_report_final_2_08_06.pdf) (27.3.2006 r.).

³⁵ Dla przykładu można wymienić: system zachęt i nagród (np. oferowanie papierosów); odbieranie określonych przywilejów; wykorzystanie efektu szoku, jakiego zatrzymany doznaje po dostaniu się do niewoli; presja psychiczna; zdobycie zaufania zatrzymanego; oszustwo.

³⁶ Na temat możliwych uzasadnień stosowania tortur zob. J.T. Parry, W.S. White, *Interrogating Suspected Terrorists: Should Torture Be An Option?*, „University of Pittsburgh Law Review” 2001–2002, nr 63.

nieskutecznie zabraniać. Jak słusznie wskazuje B. Saul, jest to argument absurdalny, gdyż równie dobrze można podnosić, że skoro morderstwa i terroryzm mają miejsce, to również ich dokonywanie należy uregulować, a nie zabraniać³⁷.

W czerwcu 2004 r. Sekretarz Generalny ONZ K. Annan ponownie podkreślił absolutny charakter zakazu stosowania tortur, stwierdzając, że zakaz wiąże wszystkie państwa, na wszystkich terytoriach pod ich jurysdykcją lub kontrolą, zarówno w czasie pokoju jak i wojny. Dodał także, że tortury są zakazane bez względu na nazwę jaką się im nada, gdyż eufemizmy nie mogą stanowić sposobu na obejście prawa³⁸.

Reakcja międzyrządowych organizacji międzynarodowych

Organizacje międzynarodowe nie pozostały obojętne na dramat zatrzymanych w Guantanamo Bay na Kubie. Wskazać jednak należy, że zarówno organizacje międzynarodowe (międzyrządowe) jak i państwa – główni członkowie społeczności międzynarodowej przez długi okres czasu nie reagowały i w zasadzie nadal można ich reakcję uznać za spóźnioną i nieadekwatną. W swojej reakcji organizacje międzynarodowe stwierdzają, że niektóre przejawy traktowania zatrzymanych stanowiły tortury, a inne okrutne, nieludzkie lub poniżające traktowanie.

26.4.2005 r. Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy wydało rezolucję 1433 (2005) dotyczącą legalności zatrzymań przeprowadzanych przez USA³⁹. Na podstawie rozległych badań materiałów faktycznych i prawnych oraz innych wiarygodnych źródeł, Zgromadzenie uznało, że okoliczności, w których są przeprowadzane zatrzymania są nielegalne. Jako przesłanki takiego wniosku podano fakt poddawania zatrzymanych okrutnemu, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu będącemu rezultatem oficjalnej polityki zatwierdzonej przez rząd oraz stosowanie wobec zatrzymanych – systematycznie i przy współudziale rządu amerykańskiego

³⁷ B. Saul, *Torture Degrades Us All*, 2005 (artykuł jest dostępny na stronie – <http://essayus.blogspot.com/2005/12/torture-degrades-us-all.html>) (6.3.2006 r.).

³⁸ Podaję za: Amnesty International, *USA: Human dignity denied. Torture and accountability in the 'war on terror'*, s. 3 (raport jest dostępny na stronie – [http://web.amnesty.org/library/pdf/AMR511452004ENGLISH/\\$File/AMR5114504.pdf](http://web.amnesty.org/library/pdf/AMR511452004ENGLISH/$File/AMR5114504.pdf)).

³⁹ Rez. 1433 (2005) – *Lawfulness of detentions by the United States in Guantanamo Bay* (dostępne na stronie – <http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/ta05/ERES1433.htm>) (7.3.2006 r.).

– metod osiągających poziom tortur⁴⁰. Natomiast Komitet Ministrów wydał w lipcu 2002 r. „Wytyczne o prawach człowieka w walce z terroryzmem”. Potwierdzono w nich absolutny zakaz stosowania tortur ze wskazaniem, że jakakolwiek derogacja – czy to w czasie wojny czy też innego zagrożenia dla istnienia narodu – nie jest możliwa. Wytyczne wyraźnie stwierdzają, że nie wolno stosować tortur „podczas aresztowania, przesłuchania i zatrzymania osoby podejrzanej lub skazanej za akty terroryzmu”⁴¹.

Również Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża odegrał istotną rolę przyczyniając się do poprawy warunków internowania zatrzymanych. W październiku 2003 r. przedstawiciel MKCK Ch. Girod stwierdził, że „bezterminowe więzienie 600 zatrzymanych w Guantanamo Bay bez zabezpieczeń prawnych jest nie do zaakceptowania”. Dodał, że MKCK decyduje się na taką publiczną krytykę w odpowiedzi na brak reakcji ze strony amerykańskich władz na wcześniejsze apele⁴². Natomiast pod koniec września 2004 r. do prasy „przeciekły” informacje na temat poufnego raportu MKCK, w którym Komitet miał określić warunki internowania i metody przesłuchań jako stanowiące tortury (*tantamount to torture*). Poważne zarzuty podniesiono w stosunku do służby zdrowia. Personel tej służby zorganizowany w zespoły o nazwie *Behavioral Science Consultation Team* (w składzie przede wszystkim psychologowie) przekazywał amerykańskim przesłuchującym informacje na temat stanu zdrowia psychicznego oraz słabości zatrzymanych w Guantanamo Bay celem wykorzystania tych danych w trakcie przesłuchań. MKCK określił takie postępowanie jako „rażące naruszenie etyki lekarskiej”⁴³. W kwietniu 2006 r. MKCK stwierdził, że warunki internowania uległy poprawie⁴⁴. W październiku 2006 r. prezydent MKCK Jakob Kellenberger stwierdził, że MKCK wielokrotnie wyrażał zaniepokojenie sytuacją zatrzymanych;

⁴⁰ Rez. 1433 (2005), pkt 7.

⁴¹ *Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on Human Rights and the Fight Against Terrorism*, (dostępne na stronie – [http://www.coe.int/T/E/Human_rights/h-inf\(2002\)8eng.pdf](http://www.coe.int/T/E/Human_rights/h-inf(2002)8eng.pdf)), zob. zwłaszcza punkty: IV i XV.

⁴² Zobacz: *Red Cross blasts Guantanamo*, BBC News (dostępne na stronie – <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/3179858.stm>) (31.5.2006 r.); więcej szczegółów zob. również: D. Rose, *Guantanamo. America's War on Human Rights*, Londyn 2004, s. 106–109.

⁴³ *Tantamount to torture*, „The Guardian”, (dostępne na stronie – <http://www.guardian.co.uk/leaders/story/0,3604,1363203,00.html>); N. A. Lewis, *Red Cross Finds Detainee Abuse in Guantanamo*, „The New York Times” (dostępne na stronie – <http://www.nytimes.com/2004/11/30/politics/30gitmo.html?ex=1259470800&en=825f1aa04c65241f&ei=5088&partner=rssnyt>) (22.4.2007 r.).

⁴⁴ Zobacz: *Guantanamo Bay conditions have improved*: Red Cross, Reuters (dostępne na stronie – http://today.reuters.com/news/articlenews.aspx?type=topNews&storyid=2006-04-25T150717Z_01_SIB554000_RTRUKOC_0_US-RIGHTS-GUANTANAMO-REDCROSS.xml) (1.5.2006 r.).

ponadto wskazał, że nowa ustawa o komisjach wojskowych z 2006 r. nie zawiera wyraźnego zakazu uwzględniania przez komisje wojskowe dowodów uzyskanych przez stosowanie przymusu⁴⁵.

Z kolei 15.2.2006 r. Komisja Praw Człowieka ONZ opublikowała raport na temat sytuacji zatrzymanych w Guantanamo⁴⁶. Raport ten można z całą pewnością uznać za wiarygodny, zobiektywizowany, pomimo tego, że sprawozdawcy nie mieli dostępu do zatrzymanych. Abstrahując od wiarygodności różnych raportów organizacji pozarządowych, doniesień mediów etc. takie zachowanie rzuca jednak pewien cień wątpliwości i pozwala kwestionować zapewnienia administracji amerykańskiej o pełnym poszanowaniu prawa międzynarodowego – sama retoryka, choćby najpiękniejsza i najwznioślejsza, nie oznacza jeszcze poszanowania prawa w praktyce. Oczywiście wchodzi tu w grę bezpieczeństwo państwa (w tym przypadku USA), które nie powinno ujawniać swych metod prowadzenia działań operacyjnych, lecz nie może ono uzasadniać łamania prawa, zwłaszcza jednakże owo bezpieczeństwo nie wydaje się być już tak zagrożone. Dla zapewnienia bezpieczeństwa konieczne jest zapewnienie poszanowania praw człowieka i sprawiedliwości. USA – poprzez swoje działania w Guantanamo – przyczyniają się raczej do osłabienia własnego bezpieczeństwa narodowego, niż do jego wzmocnienia. Można nawet postawić tezę, że Guantanamo – jako już pewien symbol bezprawia i niesprawiedliwości, ikona bezprawia (*icon of lawlessness*) używając określenia *Amnesty International*⁴⁷ – służy raczej jak narzędzie rekrutacji terrorystów i napędza niechęć, a wręcz fanatyczną nienawiść do Ameryki. Jak słusznie podkreślił Sekretarz Generalny ONZ, „poszanowanie praw człowieka, podstawowych wolności oraz zasady rządów prawa stanowią narzędzia konieczne dla zwalczania terroryzmu, a nie przywileje, które można poświęcić w chwili napięcia”⁴⁸.

Raport Komisji Praw Człowieka dotyczy kilku zagadnień, które zostały zbadane przez innego eksperta-sprawozdawcę: arbitralne pozbawienie wolności, niezależność sędziów i prawników, tortury i nieludzkie, okrutne

⁴⁵ *Developments in US policy and legislation towards detainees: the ICRC position*, wywiad z Jakobem Kellenbergerem jest dostępny na stronie internetowej MKCK – <http://www.icrc.org/web/eng/siteeng0.nsf/html/kellenberger-interview-191006> (22.4.2007 r.).

⁴⁶ Raport Komisji Praw Człowieka ONZ na temat sytuacji zatrzymanych w Guantanamo (*Situation of detainees at Guantanamo Bay*) (dostępny na stronie internetowej – http://www.ohchr.org/english/bodies/chr/docs/62chr/E.CN.4.2006.120_.pdf).

⁴⁷ Amnesty International, *USA: Guantanamo – An Icon of Lawlessness* (2005), (dostępne na stronie – <http://web.amnesty.org/library/Index/ENGAMR510022005>).

⁴⁸ *Secretary-General's Statement at the Special Meeting of the Counter-Terrorism Committee with Regional Organizations* (z 6.3.2003 r.) (dostępne na stronie – <http://www.un.org/apps/sg/sgstats.asp?nid=275>).

lub upokarzające traktowanie, wolność religii lub wyznania oraz prawo każdej osoby do najwyższego poziomu zdrowia psychicznego i fizycznego. Podczas procesu badania sytuacji zatrzymanych eksperci próbowali nakłonić USA do współpracy, w tym przede wszystkim do zapewnienia sobie dostępu do zatrzymanych, jednak jak już zostało wspomniane dostęp ten został im odmówiony, w związku z czym nie chcąc naruszać własnych zasad postępowania w takich przypadkach i podważać celu obiektywnej oceny sytuacji zatrzymanych, Komisja zrezygnowała z wizytowania Guantanamo w ogóle obawiając się, że zostanie im pokazane tylko to, co władze amerykańskie uznają za dopuszczalne. Raport został więc opracowany w oparciu o odpowiedź rządu amerykańskiego na przesłany im kwestionariusz dotyczący zatrzymania, wywiady przeprowadzone ze zwolnionymi zatrzymanymi obecnie mieszkającymi lub pozbawionymi wolności we Francji, Hiszpanii i Wielkiej Brytanii, odpowiedzi od prawników udzielonych w imieniu zatrzymanych wciąż przebywających w Guantanamo, informacje dostępne publicznie w raportach organizacji pozarządowych, mediach oraz oficjalnych raportach i dokumentach amerykańskiej administracji.

Konkluzje raportu są następujące: zatrzymanie w Guantanamo stanowi arbitralne, bezprawne pozbawienie wolności⁴⁹; globalna walka z międzynarodowym terroryzmem nie stanowi – jako taka – konfliktu zbrojnego dla zastosowania międzynarodowego prawa humanitarnego (w przeciwieństwie do międzynarodowego konfliktu zbrojnego w Afganistanie, w trakcie którego ujęto większość z zatrzymanych w Guantanamo, a do którego Konwencji genewskie się stosują). Raport stwierdza, że na podstawie dostępnych wiarygodnych źródeł można wyciągnąć wniosek, że celem zatrzymania nie jest zapobieżenie powrotowi zatrzymanych na pole walki, lecz uzyskanie od nich informacji wywiadowczych, a to jest sprzeczne z Konwencjami genewskimi⁵⁰. Niektóre techniki przesłuchania, w szczególności użycie psów, wystawianie na działanie skrajnych temperatur, pozbawianie snu przez kilka następujących po sobie dni i długotrwała izolacja, powodują ostre cierpienie. Zastosowanie tych technik w kombinacji może nawet stanowić tortury⁵¹. W kontekście przekroczenia uprawnienia do użycia siły raport stwierdza, że do takich nadużyć dochodziło w trakcie transportu zatrzymanych do Guantanamo oraz przy przymusowym karmieniu (*force-feeding*) zatrzymanych⁵². Sposób przeprowadzania tego ostatniego

⁴⁹ Raport Komisji Praw Człowieka, op.cit., pkt 20.

⁵⁰ Ibidem, pkt, 23.

⁵¹ Ibidem, pkt 52.

⁵² Jednak mimo apeli o zaprzestanie przymusowego karmienia zatrzymanych USA odmówiły zastosowania się do wezwań. Zob. *US defends Guantanamo force-feeding*, ABC News

stanowił tortury. Podczas transportu zatrzymani byli skrepowani łańcuchami, zakapturzeni, zmuszono ich do noszenia gogli uniemożliwiających widzenie oraz słuchawek na uszy wykluczających słyszenie. Amerykańscy żołnierze w Guantanamo bili zatrzymanych, kopali ich, rozbierali do naga oraz przymusowo golili. Raport wskazuje, że takie traktowanie również stanowi tortury, gdyż sprawia ono ostry ból lub cierpienie ofiarom dla celu zastraszenia bądź ukarania⁵³. Raport Komisji zarzuca USA liczne nadużycia w obszarze zdrowia i zapewnienia opieki lekarskiej, a mianowicie: warunki zatrzymania wywarły niszczące skutki na zdrowiu psychicznym zatrzymanych; opieka lekarska została uzależniona od współpracy zatrzymanych z przesłuchującymi; zatrzymanym odmawiano pomocy medycznej, była ona opóźniana bez uzasadnienia; zatrzymanych poddawano leczeniu bez ich zgody, włączając w to odurzanie narkotykami oraz przymusowe karmienie; lekarze systematycznie naruszali zasady etyki lekarskiej, przesądając tym sposobem o jakości opieki zapewnionej zatrzymanym⁵⁴. Warunki zatrzymania doprowadziły w kilku przypadkach do chorób psychicznych, do ponad 350 aktów samookaleczenia w samym 2003 r., do indywidualnych i zbiorowych prób samobójczych oraz długotrwałych strajków głodowych⁵⁵.

Do podobnych wniosków doszedł Komitet Przeciwko Torturom – organ powołany na mocy Konwencji o zakazie stosowania tortur z 1984 r. – które to wnioski podniósł w swoich „Wnioskach i zaleceniach” dla USA z 18.5.2006 r.⁵⁶. Komitet stwierdził, że bezterminowe więzienie osób w Guantanamo, bez postawienia im zarzutów samo w sobie stanowi naruszenie Konwencji o zakazie tortur, po czym wezwał do zamknięcia obozu w Guantanamo, zapewnienia zatrzymanym prawa do sądu lub też ich zwolnienia przy dopełnieniu obowiązku nieprzekazywania ich do krajów, w których mogą im grozić tortury⁵⁷.

Podsumowując można stwierdzić, że pomimo licznych i wielokrotnie powtarzanych zapewnień o przestrzeganiu prawa międzynarodowego, rząd USA nie wywiązał się ze swoich prawnomiędzynarodowych zobowiązań, a sposób traktowania zatrzymanych w Guantanamo stanowi

Online (dostępne na stronie – http://www.abc.net.au/news/newsitems/200603/s158931_8.htm) (22.3.2006 r.).

⁵³ Raport Komisji Praw Człowieka, op.cit., pkt 54.

⁵⁴ Ibidem, pkt 70.

⁵⁵ Ibidem, pkt 71.

⁵⁶ *Conclusions and recommendations of the Committee against Torture*, 18.5.2006 r., CAT/C/USA/CO/2 (dostępne na stronie – <http://www.ohchr.org/english/bodies/cat/docs/AdvanceVersions/CAT.C.USA.CO.2.pdf>).

⁵⁷ Ibidem, pkt 22.

okrutne, nieludzkie lub upokarzające traktowanie albo tortury. Lista rażących naruszeń tych zobowiązań obejmuje m.in.:

- Niektóre techniki przesłuchania, w szczególności użycie psów, wystawianie na działanie skrajnych temperatur, pozbawianie snu przez kilka następujących po sobie dni i długotrwała izolacja, powodują dotkliwe cierpienie. Zastosowanie tych technik w kombinacji może nawet stanowić tortury, a istnieją wiarygodne dowody, że w Guantanamo Bay tortury były stosowane;
- Przekroczenie uprawnienia do użycia siły. Miało ono miejsce w trakcie transportu zatrzymanych do Guantanamo Bay oraz przy przymusowym karmieniu (*force-feeding*) zatrzymanych. Sposób przeprowadzania tego ostatniego stanowił tortury. Podczas transportu zatrzymanym byli skrupowani łańcuchami, zakapturzeni, zmuszono ich do noszenia gogli uniemożliwiających widzenie oraz słuchawek na uszy uniemożliwiających słyszenie. Amerykańscy żołnierze w Guantanamo bili zatrzymanych, kopali ich, rozbierali do naga oraz przymusowo golili. Takie traktowanie również stanowi tortury, gdyż sprawia ono dotkliwy ból lub cierpienie ofiarom dla celu zastraszenia bądź ukarania;
- Warunki zatrzymania wywarły niszczące skutki na zdrowiu psychicznym zatrzymanych; opieka lekarska została uzależniona od współpracy zatrzymanych z przesłuchującymi; zatrzymanym odmawiano pomocy medycznej, była ona opóźniana bez uzasadnienia lub nie odpowiednia. Warunki zatrzymania doprowadziły w kilku przypadkach do chorób psychicznych, do aktów samookaleczenia, indywidualnych i zbiorowych prób samobójczych (w tym w czerwcu 2006 do trzech udanych) oraz długotrwałych strajków głodowych;
- Odmowę zapewnienia zatrzymanym dostępu do pomocy prawnika;
- Odmowę zapewnienia kontaktu z rodziną i światem zewnętrznym (*incommunicado*);
- Przekazywanie zatrzymanych do krajów, w których groziły im lub rzeczywiście byli torturowani (tzw. *rendition*), co stanowiło naruszenie zasady *non-refoulement*;
- Odmowę przyznania zatrzymanym statusu jeńców wojennych oraz odmowa powołania – w sytuacjach budzących wątpliwość – „właściwego sądu” w rozumieniu artykułu 5 III Konwencji genewskiej, gdyż wymogu tego nie spełniają Trybunały Weryfikujące Status Zatrzymanych⁵⁸.

⁵⁸ Po orzeczeniach amerykańskiego Sądu Najwyższego w sprawie *Rasul przeciwko Bush'owi* oraz *Hamdi przeciwko Rumsfeld'owi* (2004) zostały powołane do życia wspomniane

Administracja amerykańska naruszyła tym samym przepisy międzynarodowego prawa humanitarnego i międzynarodowego prawa praw człowieka. Celem obu tych gałęzi prawa jest m.in. ochrona godności dla wszystkich ludzi – wyposażony jest w nią nawet największy zbrodniarz, a także osoba podejrzana o popełnienie aktów terrorystycznych.

Na zakończenie pozostaje wezwać USA do zamknięcia obozu w Guantanamo Bay; podejrzanych o popełnienie zbrodni należy poddać przed sądem z zapewnieniem gwarancji sprawiedliwego procesu, a pozostałych zwolnić. Osób, którym grożą tortury nie wolno odsyłać do państw, w których takie groźby istnieją. W drugiej połowie 2006 r. podniosło się wiele głosów nawołujących do zamknięcia obozu. Między innymi lord Ch. Falconer (ostatni lord kanclerz w Wielkiej Brytanii) określił obóz w Guantanamo jako „obrazę demokracji” (*an affront to democracy*); brytyjski prokurator generalny lord Goldsmith określił obóz jako „nie do przyjęcia” (*unacceptable*) i zaapelował o jego zamknięcie; podobnie minister spraw zagranicznych Wielkiej Brytanii M. Beckett stwierdziła, że więzienie w Guantanamo Bay jest „nieefektywne i destrukcyjne” (*ineffective and damaging*)⁵⁹. Wbrew tym apelom władze amerykańskie planują wybudować w Guantanamo Bay kompleks budynków mający służyć na cele przyszłego postępowania przed komisjami wojskowymi. Tym samym oznacza to, że Stany Zjednoczone jeszcze długo nie zamierzają zamykać obozu na Kubie; wręcz przeciwnie plany jego rozbudowy świadczą raczej o zamiarze uczynienia go permanentnym⁶⁰. Stany Zjednoczone wielokrotnie zapewniały, że przestrzegają prawa międzynarodowego, jednak wbrew temu rząd amerykański nie wywiązał się ze swoich prawnomiędzynarodowych zobowiązań.

Trybunały weryfikacyjne mające określić status zatrzymanych. Jednak Trybunały te – wbrew zamierzeniu – nie spełniają wymogu „właściwego sądu” w rozumieniu artykułu 5 III Konwencji genewskiej. Wiele zasad mających zastosowanie w postępowaniach przeprowadzanych przed Trybunałami niesie ze sobą ryzyko błędnego określenia statusu zatrzymanych jako „wrogich kombatantów” bądź nie. Ogółem odbyło się postępowanie w 558 przypadkach; 520 zatrzymanych uznano za „wrogich kombatantów”, a 38 za niemających takiego statusu.

⁵⁹ D. Barret, *Falconer: Guantanamo 'an affront to democracy'*, „The Independent” (dostępne na stronie – <http://news.independent.co.uk/uk/legal/article1523132.ece>; *Bay prison 'is unacceptable'*), „Gulf Daily News” (dostępne na stronie – <http://www.gulf-daily-news.com/Story.asp?Article=158674&Sn=WORLD&IssueID=29207>) (19.10.2006 r.).

⁶⁰ M. Melia, *U.S. Plans \$125M Gitmo Legal Compound*, „The Guardian” (dostępne na stronie – <http://www.guardian.co.uk/world/latest/story/0,,6223736,00.html>); A. Pessin, *US Plans Massive Court Complex at Guantanamo*, „Voa News” (dostępne na stronie – <http://www.voanews.com/english/2006-11-17-voa48.cfm>) (20.11.2006 r.).